

KAZATEL (KOHELET): „MLHA NAD MLHU“ – STAROVĚKÉ TÁZÁNÍ PO SMYSLU?

Kazatel

kázání ze soboty 8. 3. 2014 – br. Roman Mach

Úvodem: stručná vizitka knihy, ke které vás dnes chci pozvat.

Zvláštní (sekulární) ráz knihy, obtížně smířitelné protiklady, pasáže, vyznívající téměř hereticky... Dlouhá a nesnadná cesta do kánonu: ještě v Jamnii (r. 90) zůstává Kohelet jednou z mála (ne-li vůbec jedinou) vážně diskutovanou knihou.

Vykladačské potíže provázejí knihu Kohelet již od rabínských výkladů z doby okolo přelomu letopočtu (typické rozpětí od snah o doslovnost k alegorickým a jiným radikálním strategiím). Alegorizující (a christol.) čtení ovládne také křesťanské pokusy od Jeronýma (5. stol.) na příštích asi tisíc let. Reformátoři tohle změni směrem k doslovnějšímu a teologickému výkladu.

Období po osvícenství přinese další vodopád výkladů, tentokrát vysoce kritických a relativizujících (historický kriticismus).

Tedy podtrženo a sečteno: obtížná cesta do kánonu, nekončící potíže s výkladem, mnoho nepochopení: to je krása :-). Podobnou historii má např. kniha Zjevení, která je drahá našemu adventistickému srdci. Jaká výzva. A k tomu jedna dobrá zpráva. Zdá se, že nejnovější přístupy, tedy literární kritika, začínají znovu rozumět takhle zlobivým textům – a produkují velmi svěží a inspirativní čtení.

Dnes se tedy společně vyhneme typickým stereotypům, které složitý text knihy „neutralizují“. Tím prvním je naše konzervativní předporozumnění o pozdním Šalomounovi, který píše v tak hříšném rozpoložení, že jeho „Marnost nad marnost“ vnímáme už předem s krajním podezřením. Tím druhým je typický historicko-kritický protějšek tohoto pohledu, který v „marnosti nad marnost“ vidí vysoce skeptickou linii moudrosti, krizi moudrosti, pesimismus či řeckou filozofickou skepsi vůči světu a životu (pozdní 3. stol.), pročež má velký problém s překvapivým vyznavačským závěrem knihy, který nemůže akceptovat jako původní).

(Literárně viděno): Co když nás totiž autor (vypravěč) záměrně konfrontuje s nesnadnými otázkami a vícerými perspektivami/úhly pohledu, odpověďmi a nedovolí nám příliš snadné rozuzlení? A pokud nabízí řešení, pak to řešení není snadné? Máme jednu výhodu: kreativní texty tohoto typu jsou méně závislé na datování a kontextu svého vzniku.

Zarámování/Prolog: „Mlha nad mlhu“¹

„Mlha nad mlhu“, praví Kohelet, „mlha nad mlhu, všechno je mlha“.

„Hebel“: pára, mlha, dech, vítr... Klíčové slovíčko u Koheleta (38x). Výrok „Mlha nad mlhu“ navíc rámuje knihu (1:2 plus 12:8, prolog a epilog) a stanoví její téma. Pochopení významu je tedy důležité. Klasické čtení „Marnost nad marnost“ spolu dnes zku-

síme číst jinak. Přestože sloveso „habal“ znamená „konat prázdně, stát se marným“, podstatné jméno „hebel“ může nést i jiný význam. Kohelet je opakovaně používá v kontextech nesrozumitelnosti (např. 2:21-22; 3:26 – viz níže).

Skutečně, „opar, mlha“ jako metafora nehovoří pouze o pomíjivosti, ale také o neuchopitelnosti. O takové mlze, jakou neuchopíte ani rukou, ani myslí, tedy cosi jako „Záhada nad záhady, všechno je záhada (tajemství, neuchopitelné“. Zdá se dokonce, že nejde o skeptický všehodnotící povzdech, nýbrž o výrok epistemologický – výrok o rozpoznatelnosti pravdy „pod sluncem“.

Kohelet a jeho tázání

Ono „všechno“, co se Kohelet jal zkoumat, jsou především děje lidského konání „pod sluncem“ (1:13). Jeho výchozím laděním je únava všemi věcmi (1:8) až zoufání (2:20), jeho nástrojem je jeho bystrý intelekt, jeho sférou zkoumání je „svět pod sluncem“ a to, co nalézá, nalézt nechtěl – kladl vážné otázky a touto cestou na ně „pod sluncem“ nenalezl odpovědi, nýbrž „mlhu nad mlhu“. V tomto přístupu a některých motivech (určenost a cyklické opakování všech dějů, „nic nového pod sluncem“, „vše ze země povstává a do země se vrací...“) se vsuktuje podobá stoikům; v knize jsou však rovněž motivy velmi, velmi hebrejské (jak uvidíme).

(„Kohelet“ je femininum, ale... nepřetěžovat; obdobně např. „stráž“, „autorita...“). Podle v. 1:1 a dalších zmínek (1:12; 2:7-9) máme (podle vypravěče) Koheleta chápat jako figuru královskou („větší, než všichni, kdo byli v Jer. před ním“), moudrou, bohatou, jako někoho, kdo si vše již mohl dopřát, ale cosi důležitého v tom nenašel a nenachází. Jedná se snad o starověké tázání po smyslu?

„Jíst a pít a radovat se“ versus „Všechno je mlha nad mlhu“

(kontext: Koheletovo zoufalství nad „klopotným pachtěním pod sluncem“)

Kaz 2:24 Není pro člověka nic lepšího, než jíst a pít a najít své duši dobro ve své námaze. I to jsem viděl, že je z Boží ruky. 25 Vždyť kdo může jíst a zakusit radost kromě něj (mne)?

26 Neboť člověku, který se mu líbí, dal moudrost, poznání a radost. Hříšníkovi však dal plahočení, aby sbíral a hromadil, aby to pak předal tomu, kdo se Bohu líbí. Také toto je mlha (hebel) a honba za větrem (ruach).

Toto je ovšem jazyk tradiční moudrosti; oslava života jak jej Bůh učinil. Hospodinu věrný zakouší šalom, zatímco hříšník plahočení. Koheletovo vlastní pozorování „života pod sluncem“ mu však přináší opačnou perspektivu (viz předchozí verše v 2. kapitole) a zoufalství („nad vši tou námahou, kterou jsem se pod sluncem namáhal“; 2:20). Ve výsledku „Také toto je mlha“ (v. 26). Kde je tedy v životě smysl? Zdá se, že se dotýkáme centrální otázky v celé knize. Na jedné straně šalom (jako tradiční perspektiva a zkušenost), na druhé rozum, pozorování a odlišná zkušenost. Co s tím? To, že šalom v životě nějak „funguje“, je nutno nalézt („vědět“) a zakusit jinak, než pouhým pozorováním...

Nezapomeňme: Koheletovo tázání je zarámováno výrokem „mlha nad mlhu, všechno je mlha“. Komentátoři, kteří čtou Koheletovu „mlhu“ jako „marnost“ ve smyslu

řecké skepse nad životem, mají sklon tuto pasáž číst jako náhradní řešení, cosi jako „jezme, pijme, neboť zítra zemřeme“.

My budeme číst jinak a tyto Koheletovy závěry postavíme vedle sebe a propojíme je spojkou „a“ – v tuto chvíli tedy řekneme pouze „mlha nad mlhu“ a (zároveň) „není pro člověka není nic lepšího než nalézt šalom“. A půjdeme pro odpovědi o krok dál.

Vhodný čas vs. „Člověk neví“:²

3:1-8 „Všechno má svůj čas...“ Pak otázka (v. 9): pokud je svět takto „časován“, co má člověk ze všeho svého úsilí (námahy)?

První odpověď („viděl jsem“; vyznadovaná, negativní)

3:10-11 Viděl jsem úlohu, kterou Bůh uložil všem lidem, aby se s ní potýkali. 11 On vše učinil vhodné pro svůj čas. Navíc, vložil jim do srdce (nitra) věčnost (trvání), a přece člověk („jeden“) není schopen rozpoznat, co Bůh učinil od počátku do konce.

Všechno má (od Boha) svůj čas, ale člověk jej nedokáže rozpoznat. V životě lidském je (Bohem vloženo?) toto napětí: Nade vším je Bůh, vše má od něj svůj vhodný čas, ale člověk přesto „neví“. A dokonce, když se člověk takto autonomně „dívá“ na svět, dochází k závěru, že Bůh jej „učinil pokřiveným“ (7:13). Zde jsme na limitech Koheletova zoufání si, ale i možností tohoto „přezkoumání světa“ intelektem. Více nelze vyčíst, „uvidět“, „nahmatat“... První odpověď zde tedy zní: „Viděl jsem, že člověk neví“.

Druhá odpověď („vím“; vyznavačská, nikoli z pozorování)

12 Víím, že není pro něho nic lepšího, než se radovat a konat v životě dobro. 13 A také to, že jí a pije a okusí při veškerém svém pachtění dobrých věcí, je dar Boží.

„Vím, že“ konat dobro a užívat dobrého: to je a zůstává Božím řádem a darem

Třetí odpověď (vyznavačská)

14 Víím, že vše, co činí Bůh, zůstává navěky; nic k tomu nelze přidat ani z toho ubrat. A Bůh to učinil, aby lidé žili v bázni před ním. 15 Co se děje, bylo odedávna, a co bude, i to bylo; a Bůh vyhledá, o co bylo usilováno.

„Vím, že“ Bůh je svrchovaný...

Shrnutí: V Koheletově chápání času je napětí („viděl jsem“ a „vím“):

(Viděl jsem, že...) „Čas všech věcí“ je tajemstvím, neboť - byť pochází od Boha - člověk jej nerozpoznává.

(A víím, že...) Čas je zároveň kontextem pro konání dobra a radování se z dobrých darů.

Vyřešení tohoto napětí však přináší nejplněji teprve závěr knihy.

Zarámování/Epilog

Kaz 12: 8 – 14 8“Mlha nad mlhu (Záhada nad záhadu)“, praví Kohelet, „vše je mlha (záhada).“ 9Navíc, protože Kohelet byl moudrý, neustále lid vyučoval poznání,

a uvážil a vyhledal a uspořádal mnohá přísloví. 10Kohélet usilovně hledal slova utěšivá a zapsal slova pravdy přímo (jednoznačně).

11Slova moudrých jsou jako bodce, jako hřeby pevně vbité jsou sebrané výroky, dané jedním pastýřem.

12A vedle nich („nad to“) buď varován, můj synu: sepisování mnohých knih nemá konce a mnohé zkoumání (studium) je únavou pro tělo. 13Závěr té věci, vše bylo slyšeno. Boha se boj a jeho přikázání zachovávej, neboť to je (úlohou) všech lidí. 14Neboť Bůh přivede každý skutek před soud, i každou skrytou věc, ať dobrou či zlou.

Závěrečné hodnocení vypravěče: Kohélet potvrzen jako moudrý (pozitivně, nikoli negativně). To je důležité.

„Mlha nad mlhu (Záhada nad záhadu)“: Kanonická, autoritativní kniha Písma nám potvrzuje tento důležitý nález. Když vezmete svět/život tak, jak je, a nasadíte na něj (v těžké chvíli) svůj odvážný intelekt a zkušenost („hledal jsem a zjistil jsem, viděl jsem“) a jste ochotni jít dostatečně daleko, dojdete tam, kam dospěl Jób v krizi utrpení a Kohélet v krizi intelektuálně-bytostného hledání. Kaleidoskop, nečitelný, nepochopitelný, absence odpovědí, mlha, zoufalství. Tak se věci mají; to je realita, která nám neuhne.

Krise trápnivé i krize hledačské působí, že jsme konfrontováni s mlhou, s neuchopitelností života ve světě (realitě) tak, jak je. Ruku na srdce, mnohé z toho, co nás v životě potkává a čemu čelíme, je a zůstává mlhou. Neumíme to uchopit. Okolnosti již zmíněné mohou způsobit, že mlha zhoustne. Odpovědi na tyto věci nejsou „pod sluncem“ k nalezení, sáhli jsme do prázdna. To je Kohéletovo „Viděl jsem“.

Tím ale cesta – díky Bohu – nekončí. Kohélet i Jób, respektive vypravěči příběhů o Jobovi a Kohéletovi, vedle toho předkládají druhou perspektivu, „velký příběh“, který ovšem nelze vyčíst „pod sluncem“. Odtud plyne řešitelnost obou krizí. Odtud také překvapivé (a pro mnohé naprosto kontroverzní) literární zakončení obou těchto knih. To je Kohéletovo „Vím“ (že nad tím vším je Hospodin a vše je vhodné pro svůj čas). „To vím, ale nevidím“. Pravdou je zde obojí zároveň: i když vidíš jen mlhu, Boha se boj a jeho přikázání zachovávej.

Ilustrace: Překvapivá funkce navigace v husté mlze. Nevidíte ani metr cesty před sebou, a tak jedete podle navigace... Boha se boj a jeho přikázání zachovávej, abys v mlze neztratil cestu.

Je v tom ale ještě něco. Ani dobrá navigace totiž sama o sobě nedokáže dodat vaší cestě smysl, zvláště pokud se nacházíte v rozpoložení Kohéletovském, kde vědomí a pocit smyslu chvílemi velmi schází.

Kde sídlí „smysl“?

Když se tážeme po „smyslu“: Kde a jakou odpověď (typ odpovědi) typicky hledá naše kultura?

Jób ani Kohelet neztratili Boha zcela z obzoru. Bůh byl pro ně stále nad tím vším, „jen“ to dole pod sluncem přestalo dávat smysl. Příklady hledání smyslu:

„Mistře, kdo zhrěšil, on, nebo jeho rodiče?“ Co by přinesla věčná odpověď?

„Jóbe, tyhle potíže máš proto, že my tady nahoře máme starosti, o kterých ty nemáš ani ponětí...“ Tak, a teď, když máme odpověď (poučku), vysvětlení, je po trápení. Už to víme. Ano? :-)

Zamilovaný pár: Má život smysl? Jaký smysl má pro tebe tvé děvče? Otázky po smyslu jsou zde nadbytečné.

„Velký příběh“ (meta-příběh) potřebujeme, ale to nestačí. „Smysl“ není poučka. Smysl sídlí ve vztahu a v interakci (s Bohem, s člověkem, se světem...). Smysl (nebo jeho absence) se především cítí.

Jób i Kohelet – byť jako figury literární – byli nuceni svůj smysluplný vztah vůči Bohu znovu najít, a našli... A právě tuto nesnadnou zkušenost nám pisatelé patrně chtějí svými kreativními texty předat. „Vyzvednout si“ bezbolestně odpověď (jako poučku) v závěru knihy – to možná nestačí...

Závěr všeho tohoto: Můj synu, naplň svou lidskou úlohu...

13Závěr té věci, vše bylo slyšeno. Boha se boj a jeho přikázání zachovávej, neboť to je (úlohou) všech lidí.

Slyšíte to se mnou? Tímto naplňujeme svou lidskou úlohu. Už jste si někdy v životě sáhli do mlhy? Neděste se, to je v pořádku. Vítejte v dobré společnosti zbožných, moudrých a poučených Jobů a Koheletů. Zapněte si navigaci, ať v husté mlze neztratíte cestu, a – navzdory mlze, skrze mlhu - vyhledejte znovu smysluplný vztah s Navigátorem. Neboť tím člověk naplňuje svou úlohu.

---

¹ Bartholomew, Craig: Ecclesiastes (Baker Commentary on the Old Testament Wisdom and Psalms), str. 104-107.

² Bartholomew: Ecclesiastes, str. 166-169.